Kéž, Pane náš na nebi, laskavě bys
nás takovým potěšil darem
a poslal nám úrodu myší a krys,
by zlíhly se v archivu starém,
tak žravých, že by pad jim v plen
kdejaký starý pergamen,
ach Pane Bože, což bych já byl rád!

Jest třeba říci, že takové verše dnes jsou stejně nepříjemná klišé, jako byly před patnácti lety, kdy vyšly Tristie, jalové a velkohubé vlastenecké hymny à la Heyduk. Ve chvíli, kdy nejdeš za básníka, kterého jsi si zamiloval, poškozuješ jej, neboť jej sevšedňuješ! Jsi mu větším nepřítelem než kterýkoli jeho sebevětší odpůrce!

Blíže sobě octnul se básník Sešitem sonetů. Historického a národnostního pathosu, o který se pokusil na několika místech Cest, p. Martínek rozhodně posud nedorostl a nedoroste asi nikdy, poněvadž jest asi cizí celé jeho vnitřní struktuře; stačil však na některé intimní dojmové subjektivní motivy Sešitu sonetů. I zde jest sice žákem Macharovým, jehož sonetu všecky karakteristické znaky nese zde sonet p. Martínkův, ale závislost ta není zde vnějšková, jest to spíše spříznění vnitřní. Zde naleznou se nejlepší verše, které posud napsal p. Martínek. Pan Martínek dovede vyslovit primitivní pocity odboje a revolty, nudy a stesku i suché životní ironie šedě a prostě, ale i úsporně a karakteristicky. A v této slušnosti a čestnosti výrazové roste i jemu možnost básnického stylu, která chce býti kultivována a má k tomu své dobré právo.

Dvě nová dramata

1. Mahenův Janošík

Musil jsem stále při Janošíkovi myslit na Hauptmannova Floriána Geyera. Píši-li nyní své myšlenky, nečiním toho proto, abych ubíjel p. Mahena Hauptmannem. Ale jen proto, že vnitřní látková příbuznost srovnání to vnucuje a že ho nelze obejít, nechceš-li dobrovolně zavírat zrak před poučením.

I Geyer jest odbojník jako Janošík. Papež dal ho do klatby a císař do achtu. I Geyer bojuje za vyšší řád spravedlnostní, za „evangelium svobody" a bratrství. I Geyer jest déclassé: rytíř, který volným rozhodnutím přeměnil se v evangelického bratra-sedláka. I Geyer jest duch ušlechtilý a umírněný, i Geyer nenávidí ukrutností, i Geyer jest muž čistých prostředků; i Geyer jest vůdce o velikém obzoru, nevšední intelekt, člověk, který oceňuje, přehlédá, řadí a zmocňuje rozptýlené síly. I Geyer jest veliký enthusiast: „ein brennendes Recht fliesst durch sein Herz". I Geyer jest široká, volná duše, plná světlého kvasu a životní radosti. I Geyer drží tuhou kázeň ve svých černých houfech. A posléze i na Geyerovu hlavu jest vypsána cena (a skolí jej lotr, který ji chce získat). A ovšem: stejně hrdě a vzpurně jako Janošík svým soudcům čelí i poražený, uštvaný a polomrtvý Geyer svým šlechtickým nepřátelům, když jej byli lapli v past.

Tolikerá obdoba a podoba! Tím poučnější budou rozdíly.

První, co se vtírá tvé pozornosti: Geyer nedostal se do tábora, v němž tak hrdě a vášnivě stojí, z motivů osobních. Geyer nemstí osobních křivd jako Janošík. Geyer od počátku slouží prostě *věci pro věc samu*. V tábor evangelických bratří-rebelů nevehnalo ho nic než žízeň pravdy a práva. A slouží veliké své při prostě, věrně, účinně a padá s ní a pro ni stejně

věrně a prostě. Má úžasně všestranné a přímo *historické* uvědomění pře, do jejíchž služeb se dal. Jest mu jasné, jak pře jeho souvisí se pří husitů; s Žižkovým jménem na rtech umírá; recepce římského práva Justiniánova nenávidí: zabíjí mu starý, lidštější a bratrštější řád domácí atd. Ví od počátku zcela jasně, co chce: silnou německou říši, založenou na silném, volném lidu.

Slovem: Geyer ví od počátku, proč jde tudy, kudy jde, a ne jinudy. Strká vědomě svět kupředu. Ví, že neustrká ho daleko, ví i, že padne pod tímto nadlidským břemenem. V tom jest jeho velikost, která schází Mahenovu Janošíkovi. *Proto* jest dramatický; *proto* jest bohatýr. Jakže končí Hebbel své Nibelungy? Co praví tam Etzel? „Doch es widert mich, ich kann's nicht mehr — mir wird die Last zu schwer — Herr Dietrich, nehmt mir meine Kronen ab und schleppt die Welt auf eurem Rücken weiter." — Z těch, kdo vlekou svět na svých ramenou, z takových Atlantů jest Geyer.

Janošík naopak *nechává* se vléci. Nechává se strkat. Tak vedeme si ovšem my všichni — až právě na bohatýry. Necháváme se strkat životem: kamsi nás dostrká. Jen tragický rek nesmí si tak vést!

Janošíkovi donesli již polomrtvého otce do jizby a Janošík ještě míní: „Zbojníkem nebudu nikdy," a máš dojem, nebýt Ilčíka a jeho dráždivých, popichujících hovorů, Janošík by se zbojníkem nestal.

„Už ti ani svatý nepomůže! Už jsi v tom!" jásá Ilčík.

V čem? V kaši? V blátě? V louži? Pod okapem?

Ne, v bohatýrství, prosím.

* * *

Fatální začátek a fatální jest i, co následuje.

Janošík dal zákon horním chlapcům: nezabíjet. Jest ušlechtilý člověk, jest i někdejší alumnus, kterému objasnilo theologické studium rozdíl mezi morálkou Starého a morálkou Nového Testamentu. Soudí-li i velmi bestiální pány, jako Andreje Bellu, neodsuzuje jich k smrti. Trestá je rafinovaně na majetku, ne na životě.

Zbojničit a nezbíjet jest ovšem jakési experimentum crucis. Tak skoro jako koupat se a nesmáčet se. Jde o jakousi virtuositu morálky a nedivme se, že hrubší prsty, jako Vlčkovy, nedovedou hráti na těchto jemných

strunách. Když honí kněze Revayova a kněz střelí po něm, střelí i Vlček a zabije kněze. Případ jest ostatně trochu nejasný: není vinen Vlček jen tím, že překročil mez sebeobrany? Budiž tomu tak, budiž onak: Vlček jest vyloučen ze zbojnictva.

Než se odloučí od něho, věští Janošíkovi, že i on „octne se jednou v jeho koži", že i on — dostane se do toho.

A ve čtvrtém aktě opravdu „jest už v tom" a „ani svatý mu nepomůže".

Janošík první porušuje zákon, který dal, a porušuje jej ne pro myšlenku, ne pro věc, porušuje jej v *hněvu nejosobnějším, ze msty nejosobnější*: dává zabít mladého Šandora, poněvadž jej zranil v jeho životě nejintimnějším, poněvadž zabil jeho lásku k Ance a otrávil jej žárlivostí.

Tu jest Janošík úžasně malý, úžasně nebohatýrský. Ukrutný jest nejen k Šandorovi, ukrutný jest i k Ance. Ukrutný, to jest v tomto případě zcela nevěcný. Divák vidí, že Anka jest nevinná, že není čestného východu z její situace než provdat se za Samka, muže nemilovaného, ale čestného a dobrého; divák vidí, že Anka ustupuje opravdové force majeur. A nyní, když se byl půl roku o ni nestaral (ač věděl, kdo si na ni brousí drápy), spadá s nebe Janošík a deklamuje hůře než potřeštěný gymnasista. „A po takové lásce se mně stýskalo! Ne po té, která hebké líce hledá, rty pro políbení a teplou postel na noc, — to by mi nestačilo! Nejsem z těch, kdož by jenom po tomhle toužili. Ale mít někde, a kdekoli!, na světě srdce, srdce věrné, které stejně s mým bije, ve štěstí se mnou se raduje a v bídě a nouzi za mne se modlí" — atd. Jaký odporný sentimentální tlach! Jaké citové jesuitství!

Rek nesmí být nevěcný.

Bojovník musí dovést odhadnout a spravedlivě zvážit situaci, vidět do věci a nežádat nadlidské od nikoho — než od sebe.

Rek nesmí být nevěcný.

A nesmí být nevěrný sobě.

Když mravní virtuosita, tedy virtuosita. Když hrát na moralistických houslích, tedy hrát. Ale ne v prvním záchvatu osobní urážky nebo osobního utrpení zpřetrhat struny a udeřit nástrojem o zeď.

To je laciné siláctví.

A jest třeba dodat: jak tu stojí veliký ve své prosté, oddané věcnosti

černý Florián Geyer! Jaká velká, pokojná silueta, jaká silně vržená masa světla a stínu proti rozdrobené, křečovité sentimentalitě Janošíkově!

* * *

Jsou v Janošíkovi Mahenově věci prostě neslušné (není jiného slova pro to). Taková nečistotná, neslušná věc jest kázání studentovo v třetím aktě.

Zbojníci chytí studenta, alumna, někdejšího kolegu Janošíkova, a Janošík žádá od něho kázání. „Vždyť už žijeme hůře než Turci. Slova křesťanského člověk neuslyší, leda od Hrajnohy nějaké sakrování."

Kázání jest tedy třeba horním chlapcům, bojovníkům za boží právo a spravedlnost? Ne, nerozumím a neporozumím nikdy, co lidem, kteří slouží Bohu svými činy a životy, kteří svým způsobem uskutečňují říši boží na zemi, může říci alumnus ze semináře, hoch neznalý světa a života, zavřený mezi čtyřmi zdmi, který se třese před svým rektorem.

Taine popsal ve svém rozkošném Graindorgeovi, jak se opatřuje pobožnost polodivokých farmářů na americkém Západě. „Dvakrát do roka," vypravuje výborný Bedřich Tomáš, „měli *shouting*, po česku *vytí*; jest to jakési nábožné shromáždění. Postaví jakéhosi druhu estrádu; půl tuctu kazatelů po řadě káže o předurčení, kajícnosti, zatracení a jiných látkách stejně příjemných. V přestávkách zpívají se žalmy. Posluchačstvo sešlo se z okruhu dvaceti mil; táboří kolem, koně mají přivázány ke stromům. Po osmačtyřiceti hodinách hlavy se rozehřívají; jeden z účastníků vystoupí na estrádu a zpovídá se zcela nahlas ze svých hříchů, po něm jiný, pak dva nebo tři společně; a začíná vzlykot a pláč. Tak zjednává si odtoku jejich samotářská a smutná obraznost."

Tomu rozumím; jde o lidskou zvěř, žijící zoufalý monotonní život s hlavou sepjatou k noze jako stádo, jež se pase.

Ale neporozumím nikdy Janošíkovi a jeho zbojníkům. Bohatýři a mučedníci za volnost a spravedlnost — a mají potřebí kázání?

A jakého kázání!

Student cituje nejprve zpaměti část Písma o Goliášovi a Davidovi a aplikuje pak příběh ten na pány zbojníky: oni budou Slovensku, ohrožovanému panským Goliášem, židovským pastevcem s prakem — oni, sůl země...

Zde přestávají žerty; to je nevkusná komedie.

Jde-li o to, zdrtit chlapy sesurovělé svým řemeslem, musilo by se na to jít jen nějak podobně, jak to popsal Taine. Ale říkat jim, co dávno vědí a procítili nitrem nitra svého, že páni zedrali na kost jejich zemi a lid, jest zbytečnost a neslušná theatrálná rétorika. Dobré drama pozná se po tom, že podává nutnost a jen nutnost a vyhýbá se na míle každému planému tlachu.

Ve hře p. Mahenově jest mnoho papírového koketování, mnoho nevěcnosti. Co podnikají zbojníci, bývá často spíš hra na vojnu než vojna sama. A hra na náboženský mysticism jest zase tato kazatelská scéna. Ale hra málo vkusná a skoro frivolní.

A zase nejde mně z mysli Geyer.

V druhém aktě vykládá tam kdosi Geyerovi, že kazatel Karlstatt chce k němu do tábora. A Geyer na to: „Chraň Bůh! Přejete-li jemu i věci, ustrojte tak, aby upustil od svého záměru. Máme predikantů víc než dost v táborech. Věci víry a věci nebeské jest třeba zatím nechat na pokoji, *nemíchat theologii do řemesla válečného a starat se jen o věci pozemské.*"

To jest řeč čistotného člověka. A řekl bych moderního člověka, kdyby nebylo to slovo tak zprofanováno.

Na jílci meče jeho bylo vyryto: Nulla crux, nulla corona. A byl to člověk, který věděl, co si tam dal vyrýt: celý život jeho to dokázal.

Budiž mně rozuměno: nevadí mně nijak, že Janošík legendárný a podle něho i Janošík p. Mahenův jest zbožný. Překáží mně a uráží mne jen to, že z jeho zbožnosti nedovedl podat básník nic než trapně pustou a prázdnou pitvoru, kterou jest kazatelská scéna v lese. — —

Konec Janošíkův má dvě riposty, dvě „slova". První, opravdu jadrně krásné, není majetkem p. Mahenovým, jest převzato doslova z pověsti: „Keď ste ma upekli, teda ma i zedzte." Druhé, „Jděte domů, baby, tady umírá chlap", jest tuším invencí autorovou. A zase jest mně trapné svou povrchní theatrálností. Že zde umírá opravdu chlap, o tom měl nás přesvědčit básník svými pěti akty; nejsme-li o tom přesvědčeni, nepomůže nic dušovat se na to sebe siláčtěji a hlasitěji. Tak končíval Vrchlický, pokud se pamatuji, některé veselohry. „A bylo to přece krásné" nebo podobně házelo se s jeviště do hlediště. A již tenkrát cítili jemnější diváci, že je to nevkus.

Jaký cudně velký a prostý jest konec Floriána Geyera. „Sassa! der Florian Geyer ist tot," vykřikne tam z okna šlechtic. Nic víc. A všichni vědí, co to znamená. Mrtev Geyer, který sám stál za víc než za armádu a byl nebezpečnější než armáda. Proto: „Der Florian Geyer ist tot! Stosst in die Trommeten!"

Florián Geyer. Mohlo by se zdát, že ubíjím Janošíka básnickým arcidílem. Aby bylo tedy jasno: Hauptmann *není* mně veliký dramatický básník. Není ani Kleist, ani Hebbel, ani Ibsen. Není velehora, jest jen úctyhodná prostřední poloha. Ale má v sobě kus velkosti — má ji ve své věcnosti a opravdovosti — a tou drtí Janošíka Mahenova, theatrálně malicherného a koketného, místy skoro operního.

* * *

Pan Mahen vzal nadarmo svaté slovo tragedie, když je psal na obálku své práce. Jeho Janošík není tragedie, není dramatická báseň, jest jen líbivě a sem tam vkusně vyscénovaná pověst. Slovensko jest dnes v Čechách v módě, malíři dělají léta a léta propagandu slovenským látkám a zvláště Janošíkovi, pověst má opravdu některé krásné prvky — jak by tu nebyl úspěch? Pan Mahen dovedl v Janošíkovi ze sentimentality a z laciné silácké výbojnosti svařiti nápoj, nad nějž nebude obecenstvu nikdy, pokud bude svět světem stát. Každý tak rád zakoketuje si občas s heroismem, tak rád vezme občas to slovo na jazyk a obrátí je tak rád na něm; tak upřímně, ach, a od srdce miluje reka, ovšem není-li příliš vysoký a je-li jinak způsobný a ochočený. A tento Janošík jest hotový vzorek dokonalosti a ušlechtilosti. Ochočený tak, že respektuje všecka přání obecenstva. V pravý čas sentimentální a v pravý čas divoký, v pravý čas zadumaný a v pravý čas hrdý a vzpurný.

A pak tolik se mává v kuse nad hlavami valaškami! A tolik se zpívá a tancuje! A krčmy a cigáni a cigánky a šibenice — a život samopašný!

Není-li to heroism a tragism, mí milí: opravdu, kde jej pak hledat, že ano?

* * *

Pan Mahen psával posud podivná díla. Mlhy a mlhy a chaos a chaos. Občas prodral se tím paprsek teplého světla. Byl pak zvláště jímavý a člověk si řekl: ejhle básníka in spe. Rozšafný spisovatel, zdálo se ti, byl by neschopen zapřádati se tak do tajemství opravdového i umělého jako housenka do kukly. Jak by z toho nevyletěl jednoho dne motýl!

Dnes jest jinak: mlhy spadly. A před tebou věc, které bys byl nečekal.

Příjemná, líbivá, povrchně theatrální práce. Způsobný, koketný a obratný divadelní kus.

Ale po básníkovi ani stopy. Po tragikovi ani vzdechu.

Mieux vaut s'accommoder que de plaider.

Jest to všecko velmi nepohodlná bagáž a na cestě k úspěchu to jen překáží.

Čím dřív se toho zbavíš, tím líp.

2. *Dvořákův Král Václav IV.*

Kdo jest Dvořákův Václav? Autor pověděl to sám s formulkovou určitostí: „mladý, dobrosrdečný pohan". Autorova ipsissima verba. A všude, kdekoli se dostává ke slovu v jeho dramatě králův temperament a králova duše, odpovídá to této formuli. Připomínka na smrt vyvolává v něm jen touhu „pohrouziti se do teplé života lázně tím radostněji, čím méně času zbývá". Jeho životní kredo jest rabelaisovština před Rabelaisem: široký shovívavý naturalism a optimism. V náboženské církevní nauky nevěří — královna pokřižuje se hrůzou, když se jí bezděky vyzná, že mu Písmo není ničím —, ale věří v jakéhosi radostného, dobrého a životního Boha, který stvořil krásný svět plný lepých žen, dobrého vína a upřímných, srdečných a prostých druhů, svět plný požitků pro srdce, oko, hmat i chuť jako připravený kvas, posadil k němu člověka a řekl: Ber a jez; kdo se upejpá, je hlupák, ne-li něco horšího. A pošetilcem zdá se mu každý, kdo vnáší do tohoto jasného a jednosmyslného příběhu, kterým jest život a smrt, hloubání, odříkání a jinou sebemučivou přísnost a zbytečnost. Tento životní naturalism určuje i jeho morálku ve věcech lásky: „V mém srdci jest lásky pro všecky krásné ženy na světě, a přitom královnu přece miluji více než všichni muži světa všechny ženy světa dohromady!... Ó Paříži město!" Ejhle, tomu se říká konfese. Dobromyslný, bezelstný silák života a požitku jeho zpovídá se tak z nitra svého a zpovídá se hodně nestavovsky — svému šaškovi.

Takovýto živoiální naturalism a optimism životní má velikou vadu pro poesii a zvláště pro dramatickou poesii: jest velmi snadno triviální, není-li tu zrovna genius rozmaru a vtipu, jako byl Rabelais, aby jej hájil jako thesi (a ani Rabelais sám neunikl leckdy této kletbě). Takový naturalism stává se velmi snadno duševní leností, malostí a filistrovstvím, zvláště na jevišti, kde máme jej hmotně před sebou a můžeme si jej prohlížet delší dobu se všech stran; tu nasytíš se podívané na něj velmi rychle a dostaneš se mu velmi rychle na nehluboké dno. Z takových živoiálních figur dají se dělat výborné žánry; jsou predestinovány pro dobrá drobná díla prozaická, pro povídky plné pohody a bria — jest třeba jmenovat jejich autory od La Fontaina do Maupassanta? —, ale zpečují se poesii dramatické a tragické. Ta žádá prostě *velkost*, a člověk jest již tak ustrojen, že nedovede pojmout velkosti bez napětí, bez překonávání pohodlí, malosti a jiných přirozených pudů a sklonů duše lidské, a tím ne bez utrpení. Velkost snáší se velmi špatně se štěstím a s touhou po štěstí; štěstí zbožňuje život, velkost jej stylisuje a staví se na něj jako na pouhou podnož.

A tento král Václav dá se celý opsati touhou po štěstí. Chce býti šťasten sám a chce učiniti šťastnými i jiné, ovšem ty, které miluje, a to jsou všichni malí a prostní, utiskovaní a dobří jeho království. Neboť sám prostý miluje prosté, sám malý miluje malé, sám dobrý miluje dobré, jako nenávidí z duše všecky povahy temné, složité, zavilé, ženoucí se za mocí, pýchou a silou — za vším, co jest mu cizí a nepohodlné, ach tak cizí a nepohodlné! Všecko jest tak prosté u tohoto prostého krále!

Ale také navýsost nedramatické, nebásnické, netragické. Svléknete-li tohoto krále z jeho hermelínu, naleznete sousedský, strejčkovský ideál český. To jest tak trochu král, jak jsme si ho představovali jako děti: král z pernikového království. Chce učinit šťastným svůj lid, — ale ti prokletí páni a jiní mocní tohoto světa mu v tom překážejí a nakonec ani lid sám ho nechápe. Cítíš již všecky karikaturní a persiflážové prvky, které tu jsou ukryty? Kterými se tu jen hemží? Které čekají jen na příležitost? Z toho dala by se sepříst nanejvýš půl elegická, půl lehynce parodistická pohádka, ale — dramatická báseň?

Svlékněte tohoto krále z hermelínu a uzříte moderního spokojeného

měšťáka, pohodlného liberálního měšťáka devatenáctého nebo dvacátého věku. Chce jen žíti a nechati žíti. Dobrá — jenže takové osoby hodí se všude jinam lépe než do poesie, a nejméně již do dramatické poesie.

* * *

Proto selhávají a musejí selhat všecky pokusy autorovy vtáhnouti tohoto reka do tragických konfliktů, rozezvučeti jej hudbou vnitřní síly a velikosti. Tento nástroj není prostě stvořen k těmto melodiím: jeho nitro jest v tomto smyslu hluché a neodpovídá resonancí na tyto popudy.

Král Václav u p. Dvořáka jest v jádře svém jen tragikomická figura, a jest trudné pozorovati, jak všecky pokusy autorovy, veštvati tento klidný a pohodlný naturel v idealistické dobrodružství, končí co nejdříve nejtrapnějším bankrotem. Na těchto výpravách za velkostí předběhne vždycky krále skutečnost, zachechtá se mu do tváře a udeří jej v ni, právě když se rozpřáhá ideálním gestem k veliké, rozhodné ráně.

Václav IV. jest král, i musí „snít veliké královské sny" — tak tomu chce konvence literární.

V prvním aktě chystá se splnit nejpyšnější sny svého otce: potáhne do Němec, dobude si koruny císařské, pokoří Italii, svatého Otce římského prohlásí jediným papežem. A zatím ve vedlejší komnatě čekají již vzbouření šlechtici a přejí králi času právě tolik jen, aby doblouznil a dořečnil; pak odvedou jej jako „lapku nějakého" do vězení.

A toto groteskní typické neštěstí neškodného snivce a dobromyslného povídala opakuje se celým dramatem. Znemožňuje každý náběh k velkosti, zvrací královské drama v nejtrapnější tragikomedii, v pustou řadu nehod a nedorozumění.

Ve třetím aktě na př. chce se exponovat Václav za římského papeže a vnutit jej válečnou mocí Francii a celému světu — a šašek má zatím již v kapse důkaz, že papež jej zrazuje jeho soku Ruprechtovi Falckému!

Král hrozí ovšem hned nato papeži odpadnutím celého království, nenapraví-li se a neuzná-li jej císařem římsko-německým, a po *šesti letech*, ve čtvrtém aktě, zvídáš, že papež vyslal do Prahy nuncia, ne odprosit krále, ale — pátrat po jakési klasické sošce!

Jest možno představit si trapnějšího ničení u pozorného posluchače vší víry ve velkost?

Ve čtvrtém aktě má král novou myšlenku, nový „sen“: sesaditi oba papeže a dáti podnět ke koncilu a k závazné volbě papeže nového, — ale skutečnost jej zase předběhla: kardinálové římští a francouzští opustili právě své papeže a král francouzský posílá posly získat českého krále pro myšlenku všeobecného koncilu!

Od třetího aktu touží Václav státi se „prvním králem“ svého národa, přiblížiti se srdci svého lidu, vrátiti mu jeho dům, zabezpečiti mu jeho byt hmotný. Ve čtvrtém aktě domnívá se, že uskutečnil svůj poslední „sen“ (sen, který by se mohl zdáti pro krále skromný a šedý), že dovršil své dílo: roztrhal poslední privilegia cizozemská, rozerval poslední přežitek nenárodní doby Karlovy. V jásavém vzrušení volá: „Dejte zvonit slavně po všem království, neboť přišla chvíle má, neboť úkol můj jest naplněn: jsem prvním králem vaším!“ A v tutéž chvíli národ nejlepšími syny svými, Husem a Žižkou, odstrčí jej od sebe!

Hle, čemu se říká „typisches Erlebnis“. Cosi, co se vrací neustále a všude, poněvadž jest to patrně jen projektovaná trhlina osobnosti a karakteru. Ano, typisches Erlebnis. Ale typická zkušenost hodná Dona Quijota nebo Oblomova — ne dramatu královského.

* * *

Této malosti vnitřní odpovídá i malost vnější. Můj smysl stylový uráží alespoň ta promiskuita, která vládne v celém dramatu: cosi sousedského, strejčkovského a tetovského má v sobě většina těch knížecích osob. Nejdůležitější státní akce projednávají se skoro po kuchyňsku: knížatům skáče do diplomatických řečí šašek, ženy dělají politickou náladu. V třetím aktě, kde se koná velký soud nad odbojníky, kteří uvěznili svého krále a zpronevěřili se mu, přijdou nejprve na řadu lapálie: rychtáři nějakých Lhot, kteří chytili dva cizozemské hejtmany. Královna zaujata jest sentimentálně srdečnými záležitostmi svých dvořek: za drama královské dostává se nám nudně ctnostného románku lásky a pak manželského štěstí Anny z Frimburka a Petra ze Svojšína. (Scéna s vínkem jest jen nepříjemně theatrální, protože tu není hlubších dramatických složek.)

Slovem: všude plno věcí, které nepřispívají k dojmu velikosti a výsostnosti a které poškozují i tu koncentraci, kterou by drama mohlo míti na některých místech.

Pan autor poznal dobu, kterou si obral, opravdově a dost zhluboka — to jest patrné na každé stránce —, a přece všecko to poznání historické, státnické, politické jest básnicky mrtvé: nedá se zúročit dramaticky pro vadnou základní koncepci, která jest protibásnická, protidramatická.

Autor sestrojil si zcela bystře dramatickou dialektiku: dobrého krále-pohana, milujícího svůj lid a toužícího prospěti mu, a lid, raněný touhou po vnitřní dokonalosti, a proto unikající mu a v rozhodnou chvíli jej odmítající, — ale tato konstrukce jest ryze vnějšková, vnějškově rozumová. Jest básnicky sterilní, trapně lysá; nemůže státi se básnickým tělem a básnickou krví; zůstává stále v dramatě lešením, nestává se dílem. Ne každý dialektický proces jest již dramatický. Dramatickou básní jest jen to, co tryská ze stále živé dílny velkosti a síly.

Dovést půl hodiny dramaticky myslit a žít se svými figurami jest mnohem obtížnější než sroubit deset dialektických lešení dramatických.

* * *

Myslím již dlouho o tragice královskosti.

Královskost je jedna z nejnádhernějších konvencí, které stvořil lidský duch. Konvence: neboť dekretuje, aby jeden prach lidský stál nesmírně vysoko nad ostatním prachem lidským a nikdy se s ním nesmísil. Královská idea ukládá dočasně investovanému touto mocí, aby úplně vplynul v instituci — aby odložil úplně svou osobnost a byl jen hercem. Musí se úplně objektivisovat — vždyť ztělesňuje nejvyšší konvenci. Vystoupit z pozadí této mrtvé masky, přihlásiti se ke slovu jako člověk, znamená zabít ilusi a rozrušit celou konvenci. Ne kladného jednání, nýbrž jen jednání *záporného* žádá konvence od osoby královy: nemít své osobní vůle, nemít osobnosti, nezasahovat jí nikde a nikdy v ohromný mechanism společenský, vybudovaný věky a uváděný v pohyb již setrvačností dob.

A nyní představ si, že ten který herec královský jest příliš mocnou lidskou osobností, příliš geniálnou osobností, aby dovedl žíti v této transcendentní anonymitě, k níž odsuzuje jej konvence! Případ jen zdánlivě blízký případu Václavovu, vpravdě zcela mu protilehlý: Václav, tento prchlý, krátkodechý vzteklivec, jest příliš *slabý* a *sentimentální*, aby unesl břemeno této ohromné abstrakce, jeho mrazí na výšinách, jemu stýská

se zde po teple a lásce malého lidství. Ale mysli si případ opačný: osobnost příliš mocnou, příliš vroucí plány a podněty, příliš velkou a geniálnou samu o sobě, která by dovedla zajistit si nesmrtelnost *vlastní iniciativou*, vlastními činy, a nyní odsouzenou k pseudonesmrtelnosti herecké masky, degradovanou na nositelku abstraktní konvence — a bouřící se proti ní a rušící ji a nedovedoucí ji přes všecko svrhnout se sebe.

Neboť za touto konvencí jest život milionů a milionů lidských bytostí, dnes mrtvých již, ale toužících neustále ovládati a hnísti život přítomný.

To zde byla by opravdová tragedie královská — Václav IV. jest jen její bezděčná travestie.

* * *

Napsal jsem tvrdá slova o práci p. Dvořákově. Ale napsal jsem je proto, že stojím před dílem autora Knížete, které, třebas torso a třebas nedonošené, jest z nejlepšího, co máme ve svém dramatě. Jen s lidmi jeho rázu jest možna vůbec takováto zásadní diskuse, neboť jen od nich dá se očekávati, že pochopí její důležitost a důsažnost.

Starší dramatikové naši dávali nám za dramatické básně scénované povídky. Václav p. Dvořákův jest scénovaný historický traktát. Básnické nutnosti a dramatického stylu není ani v prvním, ani v druhém případě. A přece, nedorozumíme-li se v tomto bodě, nedostaneme se dál. Dramatická báseň jest cosi, co nedá se myslit bez nejpřísnějšího stylu. A kdo řekl styl, řekl výběr. Do šířky rozbíhat mohou se jen louky a bahna — ne hory.

* * *

Jest třeba doložit, že i tak v tomto nepodařeném dramatě jsou silné scény a krásná místa? Aby se nezdálo, že jich umlčuji: jest tu předem celý skoro čtvrtý akt, sám o sobě dobrý a silný, zvláště ve svém mocném dramatickém rozstupu disonančním na konci. Kdo vztyčil zde tohoto Jana Železného, tuto opravdovou sochu nenávisti, kdo postavil proti sobě tak mocnou fugou toto trojí sporné stanovisko — stanovisko královo a Husovo a Železného —, nad tím není možno lámati hůl; od toho jest nutno čekati a zase čekati. Jest tu i konec druhého aktu s mlčelivým heroismem sebe obětujícího Matěje Ševce z Podčápel.

Ale to všecko jsou, žel, výjimky, které potvrzují pravidlo. To všecko jsou detaily a jejich paradoxním úkolem jest osvítit a zmnožit právě svou září tmu ostatního, jeho zmatek a nedostatek celkového básnického organismu.